

БОНДАРЕЦЬ М.В.,
кандидат економічних наук,
Інститут світової економіки
і міжнародних відносин НАН України,

ІМПЕРАТИВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНИХ КРАЇН У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Аннотація. У статті проаналізовано сучасні тенденції соціально-економічного розвитку провідних та транзитивних країн в умовах глобальної кризи у контексті виявлення позитивного та негативного впливу процесів глобалізації на досягнення параметрів сталого розвитку.

Ключові слова: глобалізація, сталий розвиток, стратегічне планування, транзитивні країни, глобальна системна криза.

Аннотация. В статье проанализированы современные тенденции социально-экономического развития ведущих и транзитивных стран в условиях глобального кризиса в контексте выявления позитивного и негативного влияния процессов глобализации на достижения параметров устойчивого развития.

Ключевые слова: глобализация, устойчивое развитие, стратегическое планирование, транзитивные страны, глобальный системный кризис.

Annotation. The article analyzes the current trends of socio-economic development of leading and transitive countries in the global crisis in the context of identifying positive and negative effects of globalization on achieving the parameters of sustainable development.

Key words: globalization, sustainable development, strategic planning, transitive countries, the global systemic crisis.

Постановка проблеми. Наприкінці XX – початку XXI ст. у світі відбулися глобальні трансформації, що призвели до нового етапу світового розвитку, який характеризується подальшим розвитком процесів силової глобалізації, системної кризи, зміни фундаментальних основ функціонування держав й інститутів та людської цивілізації в цілому. У таких умовах єдиним стратегічним імперативом безпечного конкурентоспроможного розвитку країни та світу є сталий розвиток. Однак, глобальна криза, яка є перманентною та багатоаспектною, до труднощів, що пов'язані з формуванням національних концепцій та виконанням програм сталого розвитку в транзитивних країнах, додає проблеми внутрішньої трансформації та переходу від командо-адміністративної до ринкової моделі соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження закономірностей та тенденцій розвитку сучасних процесів глобалізації, ідентифікація конкурентоспроможних стратегій сталого розвитку знайшли відображення у працях багатьох авторів. Зокрема, серед зарубіжних авторів імперативи глобалізації розкрито у працях Дж. Сороса, Р. Кірта, Б. Баді, Ф. Броделя, О. Дольфюса, Дж. Нейсбітта, Д. Пізано, М. Алеса. Цю проблематику розробляли й відомі російські вчені: М. Делягін, В. Іноземцев, М. Іванов, В. Кузнєцов, українські – О. Білорус, Ю. Пахомов, Д. Лук'яненко, Ю. Мацейко та інші. Разом з тим в науковій літературі бракує досліджень щодо розкриття взаємовпливу та взаємозв'язку між сучасними процесами глобалізації та досягненням показників сталого розвитку на національному та глобальному рівні, виявленні труднощів на цьому шляху.

Метою даної статті є дослідження позитивного і негативного впливу процесів глобалізації на сталий розвиток в умовах глобальної кризи, виявлення перешкод та викликів на шляху реалізації національних стратегій сталого розвитку провідних і транзитивних країн.

Основні результати дослідження. Аналіз сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку провідних та транзитивних країн в умовах глобальної кризи дає можливість оцінити імперативи глобалізації сталого розвитку.

Маємо констатувати, що за останні десять років процеси глобалізації суттєво вплинули на сталий розвиток, принаймні у двох вимірах. По-перше, постійно збільшується коло країн, які стали на шлях сталого розвитку, розробили та реалізують відповідні національні стратегії. За офіційними даними ООН національні стратегії мають більше ніж 80 країн світу [1]. До того ж, на сьогодні, практично всі країни-члени ООН представили доповіді-звіти щодо реалізації „Порядку денного-XXI”, тобто дійшли висновку про необхідність та доцільність переходу до сталого розвитку. Можна констатувати, що нині цей процес поширюється у всьому світі, тобто розвивається вищир. По-друге, імплементація стратегії сталого розвитку передбачає інтеграцію та взаємодію трьох взаємозалежних компонентів сталого розвитку: економічної, соціальної та екологічної складовою, що забезпечує розвиток процесу й углиб. І не випадково розвинуті та деякі транзитивні країни сьогодні розбудовують власні моделі соціально-орієнтованої та

екосоціальної ринкової економіки. Світовий досвід сталого розвитку вказує на необхідність ефективного використання наявних ресурсів, структурно-технологічної модернізації виробництва, використання творчого потенціалу суспільства і окремої людини для розвитку конкретної країни. Ця стратегія має забезпечити соціально-економічне зростання, збереження навколишнього середовища та раціональне використання ресурсного потенціалу.

Однак глобалізація не тільки сприяє сталому розвитку, а має і негативний вплив на даний процес, особливо в умовах глобальної кризи. Це пов'язане, перш за все з тим, що сучасна глобальна криза має виражений фінансовий характер, хоча поширюється й на інші галузі та сфери світового господарства. Більшість з транзитивних країн суттєво знизили темпи зростання ВВП, підвищили рівень державного та корпоративного боргу. Разом із неефективністю структурних змін економіки це призвело до відтоку фінансових ресурсів, які могли б бути спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку: підвищення рівня зайнятості та соціальних стандартів населення, поліпшення стану навколишнього середовища, модернізації екологічно небезпечних виробництв.

Оцінюючи переешкоди на шляху досягнення країнами критеріїв сталого розвитку, експерти доходять висновку, що головна з них – це відсутність ефективної взаємозалежності й взаємодії між окремими компонентами тріади сталого розвитку: економічним зростанням, соціальним прогресом і захистом навколишнього середовища [2]. Тому, транзитивні країни, що стали на шлях сталого розвитку, мають приділяти більше уваги ефективній екологічній політиці при розбудові власних моделей соціально-орієнтованої економіки, отже соціальна економіка має бути водночас і екологічно орієнтованою.

Існує й інша переешкода, що гальмує сталий розвиток – відсутність узгодженої міжнародної системи моніторингу через запровадження єдиних індикаторів. Це не дозволяє порівнювати хід сталого розвитку в окремих країнах за однаковими критеріями.

Разом з тим, сьогодні в багатьох країнах застосовуються численні інноваційні методи та механізми для активізації сталого розвитку, що стосуються головних аспектів сталого розвитку: керівництва, планування, імплементації, координації та участі. Однак і у цій сфері існують багато викликів, що гальмують стратегічні процеси втілення національних стратегій сталого розвитку [3], серед яких наступні:

- відсутність або недорозвиненість механізмів зворотного зв'язку щодо моніторингу, навчання й адаптування до змін. Тільки окремі країни спромоглися запровадити інтегрований моніторинг, тобто систему індикаторів, що дозволяють вимірювати й аналізувати зв'язки між компонентами сталого розвитку. Це допомагає стежити за процесом, здійснювати ефективно управління та застосовувати новітні підходи для навчання й адаптації;

- слабка координація стратегічних цілей сталого розвитку з національним бюджетним процесом. Вона полягає в недостатній увазі з боку урядів та відповідних міністерств щодо формування бюджетних пріоритетів у відповідності до національної стратегії сталого розвитку і завдань стратегічного менеджменту;

- недостатня горизонтальна координація між національною стратегією сталого розвитку і регіональною та місцевою. Ефективні національні стратегії повинні передбачати та сприяти відповідним діям на регіональному та місцевому рівнях. У деяких країнах сьогодні досягнуто високого рівня горизонтальної координації, серед яких Данія, Південна Корея та ін.;

- неефективне застосування системи політичних ініціатив в транзитивних країнах. Досвід свідчить, що для досягнення цілей сталого розвитку уряди розвинутих країн комплексно використовують різноманітні засоби і механізми, серед яких чинне місце займають політичні ініціативи: регулятивні, програмні, фінансові, інституційні та економічні.

Враховуючи вищенаведені виклики, можна стверджувати, що глобалізація сталого розвитку доводить необхідність довгострокового та інтегрованого стратегічного планування. Стратегічний підхід на національному рівні має включати:

- узгодження довгострокової стратегії з середньостроковими цілями і короткостроковими діями;
- забезпечення горизонтального зв'язку між окремими складовими національної стратегії, що передбачає координований підхід;

- встановлення вертикальних зв'язків для ефективної взаємодії місцевої, регіональної і національної політики;

- досягнення міцного партнерства між урядом, бізнесом та громадянським суспільством.

Досвід багатьох країн, що обрали шлях сталого розвитку, дає підстави стверджувати, що ефективні національні стратегії сталого розвитку деяких розвинутих країн мають спільні особливості, які треба вивчати та враховувати транзитивним країнам, а саме:

- неухильне та послідовно втілення політичних зобов'язань щодо обраного курсу на сталий розвиток і відповідно розробку і реалізацію стратегії;

- посилення стратегічного і прагматичного підходів щодо бачення перспектив розвитку, на якому засновано стратегічний план дій;

- головна роль у формуванні стратегії сталого розвитку належить країні та її народу, а не міжнародним інституціям та організаціям, тому що це призводить до ускладнень та невдач;

– стратегія сталого розвитку окремої країни зазвичай представляє собою, офіційний документ, що включає формулювання стратегії, участі та імплементації.

Узагальнюючи вищенаведені особливості, можна сформулювати першочергові принципи, які дозволять країні успішно просуватися на шляху до сталого розвитку:

– стратегічне планування має враховувати роль, місце вже діючих стратегій та планів розвитку;

– стратегії сталого розвитку повинні співпрацювати з існуючими стратегіями, домагаючись їх конвергенції та інтеграції;

– для забезпечення координації сталого розвитку конче необхідним є створення відповідного Інституту: комісії, міністерства, або національної ради, яка матиме підтримку на урядовому рівні.

Отже, не зважаючи на глобальну системну кризу, процеси глобалізації продовжують позитивно впливати на сталий розвиток. В розвинутих країнах відбувається прискореній переходу від зафіксованих національних стратегій сталого розвитку до оперативної та адаптованої системи, яка постійно розвивається та удосконалюється. Глобалізація продовжує сприяти розвитку таких складових, як керівництво, планування, моніторинг, навчання та посилювати менеджмент координації та участі. В транзитивних країнах ці процеси суттєво гальмуються через глобальну кризу та проблеми, пов'язані з внутрішньою трансформацією соціально-економічної та політичної систем.

Треба зауважити, що транзитивна економіка – це не тільки перехід від однієї суспільного ладу до іншого з метою формування більш ефективної економічної системи, а й стадія економічного розвитку країни, яка щільно пов'язана з розвитком глобальної економіки та світової економічної системи, що характеризується поширенням процесів глобалізації, глобальної інтеграції, урбанізації, прискорення темпів НТП, розвитком інформаційно-комунікаційної сфери, посиленням ролі держави. У провідних країнах сьогодні відбувається посилення функції держави у сфері керованості економіки та контролю за її розвитком.

Особливістю сучасного розвитку транзитивних країн є те, що в транзитивних країнах криза внутрішнього перетворення збіглася з глобальною системною кризою. Для транзитивних країн ситуація погіршується і через те, що докризові характеристики розвитку в них через низку обставин були набагато гірше, ніж у провідних держав. Тут варто говорити про масштабні процеси деіндустріалізації, приватизацію природних монополій, погіршення екологічних та соціальних стандартів тощо. Через взаємодію усіх негативних факторів транзитивні країн першими увійшли в кризу та останніми з неї вийдуть [4]. Але, якщо виходити з того, що сучасна глобальна криза має перманентний та багатогаспектний характер, то про вихід з неї ми можемо говорити лише теоретично.

Ще одним складним завданням, що сьогодні стоїть перед транзитивними країнами, зокрема для України, є визначення стратегічного напрямку соціально-економічного розвитку, який з одного боку пов'язаний з європейською інтеграцією та подальшим відкриттям економіки, а з іншого – з необхідністю її поступового переходу від експортноорієнтованої моделі до імпортозаміщення відповідних галузей з метою забезпечення ефективного внутрішнього розвитку. Інтеграція

Якщо поставити питання, чому після початку кризи пройшло вже 4 роки, у світі відбулася певна стабілізація, а покращання в Україні так і не відбувається. Навпаки державний та корпоративний борг зростає, приріст ВВП у 2013 р. буде майже нульовим, ціни йдуть вгору, державні програми модернізації, а тепер й індустріалізації не виконуються, хоча не можна не відмітити, що в деяких сферах все ж відбулися позитивні здвиги.

Головним чинником цього є відсутність системності та керованості державного управління, небажання, або невміння використовувати наявні конкурентні переваги економіки країни та інтегруватися в сучасну світо господарську систему.

Отже, першочерговим завданням транзитивних країн, зокрема України, є забезпечення послідовності та системності процесів реформування та модернізації, керованості соціально-економічного розвитку з врахуванням всього позитивного, що дає міжнародний досвід у цій сфері з врахуванням національних особливостей.

Зазначені тенденції світового розвитку актуалізують роль держави в сучасному глобальному середовищі, яка має захистити громадян власної країни від негативних проявів глобалізації та наслідків глобальної системної кризи.

Проблема міжнародної конкурентоспроможності нашої країни та поступове досягнення показників сталого розвитку може бути вирішена і через інтелектуалізацію соціально-економічного розвитку. Незважаючи на кризові явища перехідного періоду та глобальну кризу, ставши на шлях модернізації та демократичної солідаризації суспільства, Україна зможе забезпечити випереджальний розвиток в несприятливих умовах глобалізму [5].

Висновки. Сьогодні у світі здійснюються перші кроки на шляху створення інститутів глобального управління, які мають забезпечувати керування і контроль за фінансовою сферою, захищати навколишнє середовище планети, контролювати надспоживання природних ресурсів, що сприятиме сталому розвитку у глобальному масштабі. Україна, не зважаючи на глобальну кризу й гальмування соціально-економічного розвитку, не повинна стояти осторонь цих глобальних процесів та на власному шляху до сталого розвитку має враховувати позитивний досвід як провідних країн світу, так і транзитивних держав.

Список використаної літератури:

1. *The Division for Sustainable Development of the United Nations Department of Economic and Social Affairs. National Sustainable development strategies – the global picture. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/esa/sustdev/netlinfo/nsds/bgnote_nsdsmap.pdf*
2. *Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org.*
3. *Білорус О.Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (системні маркетинг. дослідж.) / О.Г. Білорус, Ю.М. Мацейко. – К: МАУП, 2005. – 402 с. – С. 316.*
4. *О.Г. Білорус Еволюція ролі транзитивних держав у світосистемі глобалізму / О.Г. Білорус // Економічний часопис – XXI. – 2012. – №11-12. – С. 3–6.*
5. *О.Г. Білорус проблеми глобальної модернізації та імперативи неоіндустріалізації транзитивних країн / О.Г. Білорус // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 9-10. – С. 3–6.*